

GRADANSKA ŠTAMPA O GENERALNOM ŠTRAJKU RUDARA I HUSINSKOJ BUNI

Za proučavanje i ocjenu štrajka rudara u Bosni i Hercegovini i husinske bune 1920. godine, uz arhivsku građu, radnička i partijska glasila, nezaobilazan su izvor i građanski listovi. U vrijeme štrajka i njegovih posljedica, 1920 — 1922. godine, oni su prilično brojni. Ukupno ih je tada u Kraljevini SHS izlazilo oko 500, a u Bosni i Hercegovini tridesetak.¹ Neovisno o njihovoj periodičnosti i o provenijenciji, koja ih klasificira kao službena, političko-stranačka ili nezavisna (neopredijeljena) glasila, uglavnom su svi donosili vijesti o štrajku rudara u Bosni i Hercegovini, tokom njegovog trajanja, a mnogi su počeli obavještavanja u vrijeme pregovora rudara sa vladom.

Iako su se vijesti u listovima početkom decembra odnosile na stanje u rudnicima, pa nakon toga na početku štrajka slovenačkih rudara, moglo bi se reći da su se vijesti o štrajku u bosansko-hercegovačkim rudnicima pojavile sinhrono sa događajima. U početku izvještavaju o zahtjevima rudarskih radnika za reviziju upravo isteklog kolektivnog ugovora, kao i o stavu Rudarskog satništva prema tim zahtjevima. Napisi koji slijede opisuju tok pregovora, a zatim obavještavaju o početku štrajka, njegovoj rasprostranjenosti i broju štrajkača. Neposredno zatim građanski listovi izvještavaju o jenjavanju štrajka i o normalnoj proizvodnji u rudnicima. U većini slučajeva početak štrajka u bosansko-hercegovačkim rudnicima ističe se kao akt solidarnosti sa slovenačkim rudarima. Isto tako građanski listovi su gotovo jedinstveni u kvalifikaciji štrajka kao političke akcije pod vođstvom »komunista«. Ekonomski razlozi za rudarske zahtjeve i konačno stupanje u štrajk ili se ublažavaju, ili se prešućuju. U tom smislu *Narodno jedinstvo*, zvanični organ Zemaljske vlade u Sarajevu, objavljuje tabelu troškova života za rudarsku porodicu i porodicu nerudarskog radnika, prema kojoj su rudarima, zaposlenim u državnim rudnicima, realni troškovi života znatno niži nego porodicama drugih radnika, jer uživaju konzum. Gotovo istovremeno objavljen je i natječaj za rudarski konzum u 1921. godini.²

Ovi tekstovi iz *Narodnog jedinstva*, kao i ostali koji su u njemu o rudarskim zahtjevima i o štrajku objavljeni, česta su baza izvještajima drugih građanskih listova. Karakteristično je, inače, da su napisi o štrajku rudara u Bosni i Hercegovini vrlo često identični i da ponekad listovi uzajamno preuzimaju napise (ponekad je to uz tekst napisa i navedeno).

Često već prve vijesti o štrajku nose u naslovu ili podnaslovu kvalifikaciju političkog — komunističkog štrajka, a ista teza navodi se i u sadržaju tih napisa.³ Kulminacija događaja na Husinu jednoglasno je u građanskoj štampi okarakterizirana kao »komunistički prevrat«, a podnaslov o »sovjetskoj kancelariji u Kreki« vrlo je čest. Sve to navodi na zaključak o jednom izvoru informacija za sve listove koji su o ovom pitanju pisali. Uzrok ovakvom informiranju javnosti o štrajku bosansko-hercegovačkih rudara djelimično je uvjetovan i činjenicom da je vlada onemogućila neposredan uvid u zbivanja na mjestu događaja. O tome *Glas slobode*⁴ od 29. decembra piše: »Bosanska vlada izdala je naredenje koje je stupilo u život 27. decembra pre podne kojim se zabranjuje svaki privatni telefonski i telegrafski međugradski saobraćaj«. I prije ove uredbе napisi i manje bilješke kao mjesto informiranja navode uglavnom Sarajevo, ili Beograd (kod nekih zagrebačkih listova), a jedna vijest objavljena je kao informacija Presbira.

Donoseći uglavnom zvanične izvještaje o toku štrajka, listovi vrlo malo objavljuju vlastite stavove i informacije. Sarajevski *Jugoslavenski list*⁵ 25. decembra na prvoj strani donosi istaknuti naslov *Neuspjeh rudarskog štrajka u Bosni i Hercegovini*, da bi na drugoj strani (u rubrici »Socijalni pokret«) demantirao svoju naslovnu vijest, jer piše da je u Mostaru štrajk potpun, da se djelimično radi u Kreki, Kaknju i Zenici, a da štrajka nije ni bilo u rudnicima Ugljevik, Maslovarе i u Banjaluci.

Dezinformacijama u građanskoj štampi parira *Glas slobode*, pa u napisu *Buržoaska štampa i štrajk rudara*⁶ uz napad na vijesti objavljene u zvaničnom *Narodnom jedinstvu* upravo ističe slučaj *Jugoslavenskog lista* ocjenjujući navedeni napis, kao i ranije koje je o štrajku objavio ovaj list, kao »zvanične laži«. Svoj demanti svih napisa objavljenih u građanskim listovima o štrajku započinje *Glas slobode* riječima »Skoro celokupna buržoaska štampa dreknula je kao besna protivu štrajka rudarskih radnika u Bosni i Hercegovini, iako smo mi preko našega lista nepobitnim faktima dokazali i utvrdili nužnost i opravdanost zahteva rudarskih radnika«. Zatim slijede navodi o istaknutim primjerima dezinformiranja, a naročito se negativno ocjenjuje pisanje lista *Riječ iz Zagreba*, tvrdnjom da »nosi rekord u lažima i provokacijama«. Ovo se mišljenje odnosi uglavnom na napis objavljen 24. 12. (u br. 265, str. 8) u rubrici *Iz naših krajeva* pod naslovom *Štrajk rudara — Politički karakter*

štrajka u Bosni — u kojoj je navedeno »U parlamentarnim je krugovima bilo govora i o štrajku rudara u Bosni do kojega je došlo zato što vlada nije pristala na zahtjeve radnika da se pored povišice plaća uspostave i radnička vijeća s kontrolom nad produkcijom i nad primanjem i otpuštanjem radnika. Mišljenje je mnogih izaslanika da rudarski štrajk u Bosni ima politički karakter.«⁷ Jednako se klasificira i ono što piše socijaldemokratsko glasilo *Sloboda* iz Novoga Sada,⁸ a napad je uglavnom upućen napisu objavljenom istoga dana kada i onaj u Riječi. U napisu *Komunistička agitacija u Bosanskim rudnicima* navodi se: »Kako iz Sarajeva doznajemo u rudarskim oblastima opaža se u posljednje vreme veliko komešanje.

Komunisti očigledno pokušavaju da izazovu štrajk u državnim rudnicima i da, na taj način, podupru štrajk rudara u Slovenačkoj. Do sada u tančinama nisu poznati uzroci štrajka rudara u Slovenačkoj, ali sudeći po njegovom trajanju izgleda, da je po sredi i opet ubitačna taktika komunistička.

Do sada je osvedočeno, da su komunisti u svim slučajevima prosto išli za tim da štrajk izazovu, jer njima nije stalo do poboljšanja uslova radničke klase, već da te uslove još većma pogoršaju, verujući da će kroz to postići svoj cilj revoluciju — koja u pravom smislu, mogla bi biti ne socijalna revolucija, već samo običan građanski rat kao rezultat gnjeva nezadovoljnih masa.«

Još žešći napad na komuniste, u povodu štrajka, objavila je *Sloboda* 30. 12. u članku *Pobuna kod Tuzle*, koji opisujući događaje u Kreki, postavlja pitanje »Dokle će smirene komunističke pape lepo sediti u buržoaskom parlamentu, položivši zakletvu na vernost kralju i buržoaskoj državi, dotle će zavedene mase po receptu svojih papa izlaziti na ulicu i provocirati krvave sukobe, skupo plaćati revolucionarnu taktiku i metode svojih nadrevolucionarnih voždova.«⁹

Iako se ne radi o tipičnom građanskom listu, navodi iz *Slobode* govore o vidu političke borbe koja se preko stranica listova vodila u povodu štrajka rudara u Bosni i Hercegovini. I nekim drugim listovima štrajk je bio povod da se političko-stranačke borbe imputiraju u njegove motive.¹⁰ Isto tako štrajk je poslužio građanskoj štampi i za razračunavanja na vjersko-nacionalnoj osnovi, što uz političko-stranačke duele odražava stalnu unutrašnju krizu političkog i nacionalnog života u cijeloj Kraljevini. Ovakvi ekstremni stavovi naročito su izraženi u bosanskohercegovačkim listovima, a neke koincidentne okolnosti u pogledu vremena kulminirajućih događaja i nacionalno-vjerskog sastava štrajkača rudara nasuprot članovima »narodne garde«, išle su u prilog zaoštavanju ovih stavova. Kao organizatori štrajka, zbog navedenih okolnosti, spominju se »karlisti« i »šuckori« uz komuniste koji su konstantni krivci.¹¹

Označavajući štrajk aktom protiv države, organ Radikalne stranke u Bosni i Hercegovini *Srpska riječ*, brani tu državu od stalnih ataka izriče misli gotovo identične onima koje su se, nakon donošenja Obznane, čule i sa govornice Ustavotvorne skupštine.¹² U navođenju očiglednih napada na državu, kao jedan od tendencioznih ispada naveden je (pod 3.) »rudarski politički štrajk; zavedeni radnici povlače se u sela, stvaraju »tribunale revolucije«, osuđuju ljude na smrt i oružjem ubijaju žandare«, a (pod 4.) »Hrv. sloga zbog ovoga događaja napada vladu, jer da je ona kriva i njeni okružni načelnici«.

Iako je štrajk rudara u Bosni i Hercegovini, kao i onaj slovenačkih rudara, izazvao poremećaj u željezničkom saobraćaju, a imao i druge posljedice za privredu zemlje, o ovome pitanju vrlo malo pišu građanski listovi. Oni koji izlaze u Bosni i Hercegovini ni ne navode tu činjenicu. O obustavi željezničkog saobraćaja u Bosni i Hercegovini piše zagrebačka *Riječ* 22. 12. »Radi nestašice ugljena obustavljen je brzovlak Bosanski Brod — Sarajevo i osobni vlak Sarajevo — Gruž«. U istom napisu najavljen je i mogući štrajk željezničara u Bosni i Hercegovini, kao »komunistička inicijativa«. »Željezničari u Bosni sazvali su za 23. ov. mj. skupštinu, na kojoj će stipulirati novi zahtjevi na povišicu plaća. Nije isključeno da dođe do štrajka željezničara u Bosni i Hercegovini, osobito radi toga, jer komunisti razvijaju živu agitaciju za štrajk.« Iste vijesti objavila je i *Sloboda*, iako ni u ostalim građanskim, pa ni u radničkim listovima o tome nije pisano.

U opširnijem napisu *Štrajk u ugljenicima Slovenije i Bosne*, objavljenom 23. decembra *Riječ* o štrajku u Bosni i Hercegovini piše sljedeće: ... »Rudarski pokret proširio se i na Bosnu i jučer je Savez rudarskih radnika Bosne i Hercegovine proglasio opći štrajk ove struke, jer rudarski odsjek Zemaljske vlade u Sarajevu nije pristao na zahtjeve radnika koji osim povišice plaća u iznosu od 30 do 40 op sto (!) traže i uspostavu radničkih vijeća, kontrolu produkcije i kontrolu namještanja i otpuštanja radnika. Prema izvještajima komunističke stranke štrajk je u Bosni i Hercegovini potpun. Najprije je buknuo štrajk u ugljenicima eksploatisanim po državi i to u Banjaluci, Brezi, Kaknju, Kreki, Ugljeviku i Zenici. Produkcija je ovih ugljenika znatna, a i kvaliteta ugljena je dobra. Iz ovih ugljenika proširio se štrajk i na privatna poduzeća u Tesliću, Lješljanima, Duvnu, Mostaru, Tržiću, Gackom itd. Od privatnih ugljenika najvažniji je onaj u Lješljanima, koji pripada dioničkom društvu »Una« u Zagrebu. Ostali privatni ugljenici manje su važnosti, te je njihova produkcija minimalna. Dnevna produkcija u svim ugljenicima Bosne kreće se od 320 do 340 vagona dnevno. Iz Bosne, koja nema tako velikih potreba za ugljen, kolika joj je produkcija, opskrbljivali su se ugljenom za jedan dio svojih potreba Hrvatska, Slovenija i Dalmacija.« Nastavljajući analizu posljedica po privredni život zemlje

koje je izazvao štrajk trbovljanskih rudara, prvi dio članka završava zaključkom: »Ako je tačna vijest, da je štrajk u bosanskim ugljenicima potpun, to bi u Bosni bilo u štrajku 12.000 rudara a u Sloveniji također oko 12.000. Kako utječe ovaj štrajk na naš ekonomski život vidi se iz informacija, koje donosimo niže iz privrednih i ostalih zainteresovanih krugova«. Analiza se odnosi na *Utjecaj štrajka na saobraćaj; Utjecaj štrajka na našu industriju; Utjecaj štrajka na trgovački saobraćaj*. Što se saobraćaja tiče, na osnovu podataka zagrebačke željezničke direkcije pretpostavlja se, ako ne dođe do promjene situacije (prekida štrajka), da se normalan saobraćaj, uz već provedene restrikcije može održati još 14 dana. »Prema vijestima iz Bosne, opskrbljene su tamo željeznice ugljenom za mjesec dana, pa se u Bosni ne kani poduzeti dalja restrikcija saobraćaja«. U analizi utjecaja štrajka na industriju raspravlja se situacija u Hrvatskoj i smatra se da »je sadašnji štrajk rudara gotovo posve političke naravi i da ekonomski momenti u tom pokretu ne igraju gotovo nikakvu ulogu.« Informaciju su dali »industrijski krugovi«, koji obavještavaju i da su »kušali komunistički agitatori, da prošire pokret rudara i na ugljenike u hrvatskom Zagorju, pa da je tamo boravio ovih dana jedan izaslanik komunističke partije, ali koliko je uspio u svojoj agitaciji još se ne zna. Dosad se u zagorskim ugljenicima ne opaža nikakav pokret.« O vrlo negativnim posljedicama štrajka na trgovački saobraćaj izvještava napis: »Usljed restrikcije željezničkog saobraćaja, uzrokovane štrajkom rudara, zadan je težak udarac, naravno i trgovačkom svijetu. Naši trgovci imaju velike količine naručene robe, koju sada ne mogu da dopreme. Štrajk je baš došao u najnezgodnije vrijeme za trgovinu, u vrijeme najveće sezone. Zadan je i težak udarac našem izvozu.«¹⁴

Bez obzira na neke kontradiktornosti, koje su u ovome članku iznesene, ovo je jedini slučaj u kojemu se o štrajku rudara piše sa stanovišta njegovih ekonomskih posljedica.

Jutarnji list je objavio polemički napis *O ugljenu* — Je li štrajkom ugljenokopača ugrožena naša opskrba ugljenom? — 25. decembra. Cilj ovoga napisa bio je da »osvijetli današnji naš položaj opskrbe ugljenom«. Napis je odgovor na intervju, koji je, nakon izbijanja rudarskog štrajka u Sloveniji, dao *Riječi* direktor okružne blagajne za osiguranje radnika i gradski zastupnik Ancel. U pogledu uzroka štrajka (slovenačkih rudara) Ancel je iznio konstataciju: »Tvrdnje, da su tome krive samo komunističke agitacije, nisu ničim dokazane. Nema sumnje da 10.000 radnika neće i ne može ići u štrajk nekoliko puta u godini samo za to, jer ih je na to natjerao netko političkom agitacijom. Tu moraju biti po srijedi svakako i drugi razlozi. »Kao primjer stanja u rudnicima izneseni su podaci koji se odnose na senjski rudnik (Srbija).¹⁵ Autor polemičkog napisa u *Jutarnjem listu*, (neidentificiran potpis Dr R. R.) smatra da ni jedan »vođa komunističke partije ne bi mogao bolje zastupati ko-

munističko radništvo iskrivljujući i izrabljujući hotimično brojke u svoju korist da time dođe do dokaza što grozomornijem kapitalističkom izrabljivanju, iz kojega nema drugog izlaza, do socijalizacije i komunalizacije rudnika«. Iznoseći čitav niz tvrdnji da štrajk rudara nema utjecaja na privredni život, posebno na saobraćaj napis završava konstatacijom: »*Pretjeranim zahtjevima (u Trbovlju se traži povišenje za 134⁰/₀, u Bosni 30 — 40⁰/₀) izazvati će radništvo nemoguću situaciju koja će se koncem konca njima samima osvetiti, jer specijalno rudničko radništvo ne smije da pusti s vida, da svako znatno povišenje njihove nadnice, u obliku svestranoga poskupljenja i opet opterećuje najšire slojeve. Svestrano tjeranje cijena u vis treba napokon da prestane, jer inače nema izlaza iz današnje zdvojne situacije.*«¹⁶ Riječ nije nastavila ovu polemiku, samo je 27. 12. objavila kratku noticu *Položaj rudara u našoj državi* u kojoj je rečeno da je Ancel za svoj intervju upotrijebio Izvještaj Radničke komore za god. 1914 — 1920., str. 30.

Iako u mnogo čemu nedosljedni, ovi napisi koji štrajk rudara i u Sloveniji i u Bosni promatraju kroz njegov ekonomsko-privredni utjecaj, ipak su pokušaj da se svestranije razmotri radnički otpor još tokom njegova trajanja.

U pogledu brzine izvještavanja, kao i u pogledu sadržaja informacija koje se odnose na motive štrajka, na njegovu rasprostranjenost i na brojnost štrajkača, nema velike razlike u onome što donose listovi u Bosni i oni koji izlaze u drugim krajevima zemlje. Vijesti o štrajku, kao i one o suđenju rudarima, u većini slučajeva objavljujane su kao manje važne na posljednjim stranicama listova. Samo je 30% ovih vijesti objavljeno na prvim stranicama.

Mjere koje je vlada preduzela tokom samoga štrajka (Uredba o postupanju u slučajevima nereda, pobune i štrajka na rudnicima u Kraljevini, Uredba o izgonu stranaca) kao i krajnji akt, donošenje Obznane, listovi su zabilježili bez komentara. U prvim danima 1921. godine neki su listovi donijeli vijesti o tome da je najprioritetnija mjera koju mora poduzeti vlada rješavanje »radničkoga pitanja«. Kada su početkom 1922. godine rudari sjeli na optuženičku klupu, gotovo svi građanski listovi obavještavali su o tome suđenju. Uz najkonciznije izvještaje bilo je i onih napisa koji su komentirali uzroke i tok štrajka iz 1920. godine. U povodu suđenja došlo je do polemike između sarajevskih listova Srpska riječ i Hrvatska sloga. U napisu *Rudarski proces u Tuzli — Naša reč* — koji je 3. februara objavljen u *Srpskoj riječi*, ukratko se opisuju događaji u Kreki i na Husinu 1920. godine, a cijelom slučaju daje se nacionalno-politička kvalifikacija. Za »mentalitet toga pobunjenog elementa« kaže se: »*Sela: Husino, Lipnica, Hudeč, Breške, Par-selo, Pasin, Živinice, Morančani, Grabovica i sva okolna sela oko Tuzle većim delom su nastanjena katolicima i muslimanima. Najbliže srpsko selo*

je Crnoblatu, pa Čaklovići, Požarnica i prema severo-zapadu Dragunja i Jasenica. . . Spomenuta katolička sela su u neposrednoj blizini Tuzle. Sama Tuzla ima tek nekoliko desetina srpskih domova, ostalo su muslimani, pa katolici. Kako se vidi jedan predeo sa čistom manjinom srpskog elementa, koji je kao takav vazda bio i priterivan u škripac. Katolici su se naročito švapske vladavine bili osilili, a rat i njihov šuckorski bes ucvilio je malo ne svaku srpsku kuću. . . » Reakcija Hrvatske sloge uslijedila je dva dana kasnije. » Rasprava je oštrom svjetlošću rasvijetlila metode upravljanja i surovost novog činovničkog aparata, uvedenog stranačkom protekcijom, bez ikakvog obzira na stručnu kvalifikaciju i njegovu moralnu neporočnost. Ne da se ni pomisliti žalosnije slike od one, koju nam je taj proces dao« kaže se u uvodu članka *Rudarski proces u Tuzli*, a u nastavku objavljuju se napisi, koje je redakcija primila »sa dvije razne kompetentne strane: jedan od nar. zastu. dr Ivana Pavičića, drugi od dr-a Jurja Šuteja.«¹⁸ Dr Ivan Pavičić polemizira sa *Srpskom riječi* i smatra da je iznošenje bilo kakvog mišljenja u toku suđenja nemoralno. O samom štrajku Pavičić daje sljedeću kvalifikaciju: »I rudarski proces u Tuzli, kojemu je povod i predmet štrajk rudara u Kreki, a koji je čisto ekonomske naravi, i kao takav u isto doba i na svim drugim mjestima u našoj državi n. pr. Sloveniji, Hrvatskoj (i u drugim mjestima Bosne) po vlastima promatran, hoće sarajevska »Srpska riječ« da prikaže kao jedan čisto politički proces«. Svu krivnju za incident u Husinu Pavičić baca na ličnost sreskog načelnika Grudića, pa navodi da je »Sam pok. ministar Drašković škandalizirao se nad postupkom »narodne garde« u Tuzli i odricao se iste u jednom pismu od 4. veljače 1921. . . .« Dr Juraj Šutej smatra se direktno pozvanim da nakon napisa u *Srpskoj riječi* kaže »radi tačne i istinite informacije javnosti, kao branitelj također svoja opažanja i osvjeđenja«. I njegov je zaključak o Grudićevoj krivici, s tim što Šutej u optužbama ide dalje i kao konačnog krivca proglašava da »za insceniranje pomenutog prepada za poginule živote nevinih građana, za muke i stradanja bijednih radnika i težaka odgovorna je dosljedno i konačno radikalno-demokratska beogradska vlada.« Ovaj tekst članaka Pavičića i Šuteja prenio je i *Organizovani radnik*.²⁰ U napisu se štrajk rudara određuje kao ekonomski štrajk, a upravo vijesti sa suđenja, koje je objavljivao do ovoga broja list Hrvatska sloga već u naslovima nose kvalifikaciju »komunističkog procesa« ili »procesa komunistima«. Iako je članak dosta oštar u pogledu odnosa prema vladi, nema tragova neke intervencije državne vlasti, a ni inače nije zabilježen ni jedan slučaj cenzuriranja listova, ili pojedinih napisa u njima, zbog vijesti o štrajku ili sa suđenja. Samo u jednom slučaju redovni pregled štampe, koji se dostavljao Ministarstvu unutrašnjih dela u Beograd iz svih pokrajina države registrovao je napis *Kerošević je pomilovan*, objavljen u listu *Radnička štampa* 9. 12. 1922.²¹ Pisanje nijednoga građanskoga lista nije na taj način apostrofirano.

Nakon izricanja presude rudaru Juri Keroševiću, uslijedila je kampanja internacionalnog radništva, omladine i cjelokupne napredne javnosti da se spasi njegov život. O toj kampanji nije obavještavala građanska štampa. Kada su i objavljivane vijesti o pomilovanju, ili u slučaju Keroševićeva pokušaja samoubistva, o slučaju se piše kao o običnom građanskom deliktu. Zagrebački *Jutarnji list* objavio je dan iza predviđenog smaknuća, 27. 10. 1922. sljedeću vijest »Tuzla 26. 10. — Danas rano ujutro obješen je ovdje rudar Gjuro Kerošević koji je u jednoj pobuni ubio žandarma i zbog toga bio osuđen na smrt. Vlada je u zastupanju Vladara odbila molbu za pomilovanje. Sve deputacije koje su išle u Beograd da izrade pomilovanje bile su odbijene.« Nikakav demanti ove vijesti nije objavljen, samo je 29. 10. objavljeno da Kerošević nije pogubljen, a da je vijest o pogubljenju kolala Tuzlom.

U jedinstvenom odnosu građanske štampe prema konačnoj posljedici štrajka rudara i husinske bune, osudi na smrt jednoga rudara, usamljen je slučaj časopisa naprednih intelektualaca *Nova Evropa*. Ovaj časopis posvetio je cijeli jedan broj slučaju Kerošević. Redakcija je prostor ustupila komunistima — članovima KPJ, ali je naknadno, što je u uvodu navedeno, preuzela odgovornost za sve tekstove. O ovome predsedanu građanske štampe rekao je Moša Pijade na proslavi 75-godišnjice štrajka 1954. godine: »*Nova Evropa* bila je buržoaski časopis i nije imala nikakve veze sa radničkim pokretom. Ali baš ta činjenica da je takav časopis posvetio čitav broj akciji za pomilovanje Keroševića od smrtne kazne pri čemu je dala mjesto člancima komunista, a naročito što se i redakcija kao takva solidarizala sa akcijom, znatno je doprinela uspehu akcije.«²²

Ovaj usamljeni slučaj objektivnog stava, kroz napise koji su u časopisu objavljeni, svestrano je osvijetlilo problem štrajka rudara i husinske bune u Bosni i Hercegovini 1920. godine. Isto tako odredio je mjesto posljedicama ove radničke pobune i cijelom pitanju dao klasne odrednice.²³

Nakon Keroševićeva pomilovanja svi su građanski listovi donijeli kratke notice o tome.

Analiziranjem napisa građanske štampe o štrajku rudara i husinskoj buni u Bosni i Hercegovini 1920. godine, nameću se sljedeći opšti zaključci:

- Građanska štampa, gotovo bez izuzetka pisala je o zahtjevima rudarskih radnika u Bosni i Hercegovini, o štrajku rudara i o husinskoj buni. Isto tako pratila je tok suđenja rudarima 1922. godine.
- Ove vijesti, u većini slučajeva, objavljivane su u drugom planu.

- Od prvih napisa, građanski listovi pokušavali su umanjiti ekonomske motive i radničke zahtjeve i povode za štrajk.
- Štrajku se od početka davala kvalifikacija političkog bunta, uperenog protiv države, a njegovim organizatorima i inicijatorima proglašavani su članovi KPJ.
- Latentna kriza u zemlji, izražena kroz nacionalno-vjersku i političko-stranačku borbu, odrazila se i ovim povodom, naročito u listovima koji su izlazili u Bosni i Hercegovini.
- Građanska štampa nije u dovoljnoj mjeri predstavila posljedice koje je štrajk rudara u Bosni i Hercegovini (zajedno sa onim u Sloveniji) izazvao u privredi zemlje, što je svakako pitanje za posebnu analizu.
- Identične vijesti o štrajku rudara, a posebno česta istovjetnost sa zvaničnim izvorima, kao i činjenica da zbog pisanja o štrajku nijedan list nije podlegao nikakvoj odgovornosti, upućuju na zajednički izvor većine objavljenih napisa.

Za svestranu analizu štrajka rudara u Bosni i Hercegovini i husinske bune 1920. godine napisi u građanskoj štampi imaju odgovarajući značaj i dalji istoriografski radovi posvećivaće ovoj kategoriji izvora vjerovatno više pažnje nego što je to do sada činjeno.

NAPOMENE:

- 1 »Hrvatska sloga«, 1. 2. 1922, IV, 25, str. 3 »Novinstvo« — u zemlji svega 516 listova, u BiH 31. Ovu vijest donijeli su i neki drugi listovi.
- 2 »Narodno jedinstvo« 27. 12. 1920, III, 269, str. 1 »Rudarski konzum« i »Narodno jedinstvo« 29. 12. 1920, III, 271, str. 2 »Nabavka brašna za rudarske radnike«.
- 3 »Hrvatska sloga« 29. 12. 1920, II, 277, str. 2 »Neredi na Kreki kod Tuzle« — »Sovjetska kancelarija na Kreki« »Srpska riječ« 23. 12. 1920, II, 258, str. 1 »Protiv države« — »Štrajk rudara. Političke mahinacije komunista« »Politika« 21. 12. 1920, XVII, 4550, str. 1 »Komunistička agitacija u bosanskim rudnicima« »Jutarnji list« 29. 12. 1920, IX, 3204, str. 2. podnaslov: Sovjetska kancelarija i osude na smrt.
- 4 »Glas slobode« Sarajevo 1909—1929. Organ socijaldemokratske stranke 1909—1919. Od br. 97/1919. organ Socijalističke radničke partije (komunista) Od Vukovarskog kongresa — organ KPJ. Prestao izlaziti nakon donošenja Obznane. Od 1921—1929. organ Socijalističke partije Jugoslavije.
- 5 »Jugoslavenski list« Sarajevo. 1919—1941. Demokratsko liberalno hrvatsko glasilo. Nezavisni hrvatski dnevnik.
- 6 »Glas slobode« 27. 12. 1920, X, 280, str. 1—2. »Jugoslovenski list« 25. 12. 1920, II, 296, str. 1—2.
- 7 »Riječ« Zagreb. Odgovorni ur. Ivo Sporčić. Vlasnik D. D. Riječ. (Večernji list). Vijest je signirana: NO Beograd, 23. XII. (K)
- 8 »Sloboda«. Organ socijaldemokratske strane Jugoslavije. Beograd — Novi Sad. Urednik Pavle Tatić. 1913.

- 9 »Sloboda«, 30. 12. 1920, VIII, 288, str. 3.
- 10 »Politika 31. 12. 1920, XVII, 4560, str. 2 »Hapšenja u Bosni«.
- 11 »Srpska riječ« 3. 1. 1921, XVII, 1, str. 1 »Protiv komunizma«.
- 12 Uporedi: »Srpska riječ« 31. 12. 1920, II, 264, str. 1 »Može li ovako dalje« i NUSRET SEHIĆ: Srpski građanski politički krugovi prema pitanju preuređenja države i položaju Bosne i Hercegovine. — »Prilozi« Instituta za IRP, Sarajevo, 4/1968, str. 159, bilješka 2.
- 13 »Riječ« — 22. 12. 1920, 263, str. 3 »Pokrajinske vijesti« — *Mogućnost štrajka na bosanskim željeznicama.*—
- 14 »Riječ« — 23. 12. 1920, 264, str. 5 — 6. Članak dalje pod naslovom »Intervencija oblasti« obavještava da su 2 delegata Ministarstva za socijalnu politiku stigla u Sloveniju, da pregovaraju sa štrajkačima i da osujete mogućnost proširenja štrajka na električnu centralu. U nastavku dat je popis svih ukinutih željezničkih linija. Već 20. 12. 1920. »Jutarnji list« u br. 3196, str. 2 obavijestio je u članku »Obustava vlakova« da je radi štrajka u Trbovlju ukinuto 16. linija.
- 15 »Riječ« 21. 12. 1920, br. 262, str. 3 — »Prilike rudarskih radnika u Jugoslaviji« — Intervju sa direktorom g. Ancelom povodom štrajka ugljenokopača u Trbovlju. —
- 16 »Jutarnji list« 25. 12. 1920, IX, 3201, str. 10. Dr R. R. »O ugljenu« — Je li štrajkom ugljenokopača ugrožena opskrba ugljenom —
- 17 »Srpska riječ« 3. 2. 1922, XVIII, 22, str. 1 — Hon: »Rudarski proces u Tuzli« — Naša reč. —
- 18 U članku »Proces u Tuzli« (rubrika »Dopisi iz pokrajine«) »Hrvatska sloga« 1. 2. 1922, IV, 25, str. 2 obavještava da je kao novi branitelj otpuženih postavljen dr Juraj Šutej (kasnije je dr Šutej postao članom prevratničke Simovićeve vlade, a 1945. kao ministar bez portfelja član Privremene vlade DFJ, inače istaknuti predstavnik HSS). O dr Ivanu Pavičiću (u članku s kojim se polemisa) »Srpska riječ« navodi da je »zagrebački legionar«, a sada poslanik hrv. težačke stranke« i da je podnosio interpelaciju u Skupštini u korist rudara štrajkača.
- 19 »Hrvatska sloga« 5. 2. 1922, IV, 28, str. 1—2 »Rudarski proces u Tuzli«.
- 20 »Organizovani radnik« Beograd, 1921—1929. Organ međusaveznog sindikalnog odbora Jugoslavije. Uređivao ga je Moša Pijade. Članak je prenesen u br. 30 od 12. 2. 1922., str. 2—3 (kao datum napisu u listu »Hrvatska sloga« pogrešno je naveden 3.2., umjesto 5.2., pa se podatak često pogrešno navodi u literaturi). O istupanju u štampi Pavičića i Šuteja tom nom odobravanja piše i »Radničko jedinstvo« u br. 1 i br. 2. 1922. godine.
- 21 Arhiv Hrvatske — Zagreb: Predsjedništvo Zemaljske vlade. Br. 32 — kutija 1040-12405/1921, I-1922. Pregled štampe — Otpis Ministarstvu unutrašnjih dela Beograd (Odeljenje za Hrvatsku i Slavoniju) br. 3312 (apostrofa napis u br. 49 »Radničke štampe« pod naslovom »Kerošević je pomilovan«).
- 22 »Oslobođenje«, 22. 12. 1954. g.
- 23 »Nova Evropa« Zagreb, 1922, knj. VI, br. 11 (Decembra 1922) — Sadržaj broja izašao je pod naslovom VEŠANJE ĐURE KEROŠEVIĆA, a u broju su objavljeni prilozi: »Režim, radnici i Kerošević (Limik); Položaj radnika u Jugoslaviji i štrajk rudara u Bosni, 1920. (M. S. Pijade); Tuzlanski proces (A. Behmen); Akcija za spasavanje Keroševića (M. S. P.); Između života i smrti (I. Politeo); Borba principa (M. Krleža)«. U zajedničkom sadržaju knjige VI, na str. VIII—IX ispod sadržaja br. 10 navedeno je kao motto: »Osveta je moja, veli Gospod. Mojsije (V knjiga 32. 35)« i ispod toga: »Pisani zakoni sadrže samo opšta pravna načela, koja se priznaju u jednom narodu. Prema tome, ako se hoće da presudi pravedno u samoj stvari, a ne samo po formi, svaki sud morao bi suditi po

pameti, a ne po pisanom zakonu, jer ovaj ne kazuje nikad šta je u stvari pravedno... Za pravedno suđenje glavno je poznavanje same stvari; pisani je zakon nuždan samo kao spomočno sredstvo«.... »Svetozar Marković (»Sud i pravda«, Celokupna dela I, 183, 187)«.

BERICHTE DER BÜRGERLICHEN ZEITUNGEN ÜBER DEM STREIK DER BERGLEUTE IN HUSINO

Die Zeitungen im ganzen Land haben über dem Streik der Bergleute in Bosnien und der Herzegowina als auch dem Aufstand in Husino viel geschrieben. Die ganze bürgerliche Presse (offizielle, der politischen Parteien und selbständige Zeitungen) hat die ökonomische Dimension seiner Ursachen zu verkleinern versucht. Dem Streik ist die politische Dimension gegeben und er ist mit dem gleichzeitigen Streik der slowenischen Bergleute verbunden. Der Streik und der Aufstand in Husino als auch die darauffolgende Gerichtsverhandlung gaben fast allen Zeitungen den Anlass zum Antagonismus gegenüber den Kommunisten. Andererseits haben die bürgerlichen Zeitungen ungenügend den Einfluss des Streiks an den ökonomisch-wirtschaftlichen Zustand im Land beleuchtet, was jedenfalls einen neuen Gesichtspunkt des Einsehens vom Streik und Aufstand in Husino eröffnet.